

УДК 37.013.42:81'246.2

МОДЕЛІ ТА ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ОСНОВА БІЛІНГВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ситняківська С.М., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовані моделі та зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери, визначено параметри проектування сучасної моделі професійної підготовки таких фахівців. Було доведено взаємозв'язок між характеристиками професії, освітнім процесом, під час якого здійснюється професійна підготовка, та соціальним замовленням, яке диктують політичні, соціокультурні, економічні реалії суспільства. Ці три складові є базовими у визначенні змістового наповнення білінгвальної моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: професійна підготовка, фахівці соціальної сфери, соціальне замовлення, характеристика професії, білінгвальна модель навчання.

В статье проанализированы модели и содержание профессиональной подготовки специалистов социальной сферы, и определены параметры проектирования современной модели профессиональной подготовки таких специалистов. Была доказана взаимосвязь между характеристиками профессии, образовательным процессом, при котором осуществляется профессиональная подготовка, и социальным заказом, который диктуют политические, социокультурные, экономические реалии общества. Эти три составляющие являются базовыми при определении содержательного наполнения билингвальной модели профессиональной подготовки специалистов социальной сферы в отечественных высших учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, специалисты социальной сферы, социальный заказ, характеристика профессии, билингвальная модель обучения.

Sytnyakovskaya S.M. MODELS AND CONTENTS OF SOCIAL SPHERE PROFESSIONALS TRAINING AS THE BASIS OF BILINGUAL TRAINING

In the article the model and content of professional training of social sphere professionals was analyzed and the parameters of design the modern model of professional training of social sphere specialists were defined.

It has been proven the correlation between the specifications of the profession, the educational process, in which the professional training is carried, and social order, which is dictated by the political, socio-cultural and economic realities of society.

These three components are the basis in determining the semantic content of bilingual model of professional training of social services professionals in local universities.

Key words: professional training, professionals of social services, social order, specification of the profession, bilingual learning model.

Постановка проблеми. Європейські інтеграційні процеси, що відбуваються в нашій країні протягом останнього десятиліття, торкнулися всіх сфер життя і діяльності нашого суспільства, виключенням не стала й освітня сфера. Національна політика підготовки галузевих фахівців, які б визнавались іншими державами та були конкурентоспроможними на сучасному ринку праці, зазнала значних позитивних змін, особливо стосовно вивчення іноземних мов за фахом підготовки. Навчання іноземною мовою стає невід'ємною складовою процесу формування сучасного фахівця. Доречно зазначити, що сучасна європейська мовна політика України також орієнтує громадян на багатомовність. Без вирішення цієї проблеми успішна інтеграція сучасного фахівця в ринок праці просто неможлива. Це стосується і майбут-

ніх фахівців соціальної сфери, адже знання іноземної мови професійного спрямування є надійною інвестицією в умовах ринкової економіки. Тому завданням проектування сучасної моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери є визначення тих параметрів освітнього процесу, що забезпечуватимуть необхідний рівень професійної відповідності майбутніх фахівців вимогам соціального замовлення. Безсумнівним є зв'язок між характеристиками професії, освітнім процесом, під час якого здійснюється професійна підготовка, та соціальним замовленням, яке диктують політичні, соціокультурні, економічні реалії суспільства. Ці три складові є базовими у визначенні змістового наповнення моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у вітчизняних вищих навчальних закладах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Слід зазначити, що розвиток білінгвального навчання загалом асоціюється з роботами М. Певзнера, А. Ширіна. Не дивлячись на те, що білінгвізм не є розповсюдженою категорією в системі сучасної освіти України, його теоретичні основи знайшли відображення в працях таких науковців як Н. Микитенко, Ф. Моїсеева. Проблемою підготовки фахівців на білінгвальній основі в інших державах займалися Є. Верещагін, М. Михайлов, В. Маккей, А. Ширін.

Проаналізувавши праці багатьох учених щодо змісту професійної підготовки фахівців соціальної сфери (Г. Артемчук, А. Глузман, С. Харченко), можна стверджувати, що зазначені науковці майже не торкаються проблеми білінгвальної підготовки фахівців соціальної сфери, яка наразі є досить актуальною з огляду на затребуваність мобільних та полілінгвальних спеціалістів саме в цій галузі. Більшість із науковців не визначають білінгвальну підготовку в змісті діяльності, не визначають організаційні форми навчально-виховного процесу, які б забезпечували білінгвальну підготовку фахівців соціальної сфери. Тому вважаємо доречним в межах нашого дослідження розглянути зміст професійної підготовки фахівців соціальної сфери як основу білінгвальної професійної підготовки.

Мета дослідження – прослідкувати взаємозумовленість та взаємозв'язок цих трьох складових зі змістом професійної підготовки фахівців соціальної сфери, а також із потребою в білінгвальній підготовці таких фахівців.

Виклад основного матеріалу. Зміст професійної підготовки фахівців – це комплексна програма, яка будується на основі програмно-цільового методу планування й управління процесом навчання, в основу якої покладено системний та логіко-евристичний підходи. Зміст цієї програми визначає зміст діяльності в процесі навчання як викладача, так і студентів [3, с. 23–24.]. Таким чином, можемо стверджувати, що поняття «зміст навчання» в загальнодидактичному сенсі – це структурована система навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації.

Сучасні науковці виділяють, окрім загальнодидактичних (науковись, відповідність змісту навчання цілям підготовки фахівців, відповідність змісту навчання можливостям студентів, врахування міжпредметних зв'язків, зв'язок теорії з практикою, гуманізація навчання, відкритість), спеціальні вимоги до змісту навчання фахівців соціальної сфери [10, с. 50–59.]. Це пов'язано

з тим, що майбутні спеціалісти будуть працювати з різними клієнтами (за віком, статтю, віросповіданням і т.д.) у відкритому, а отже, різноманітному соціальному середовищі, що вимагає від майбутніх фахівців не лише загальних гуманітарних знань, а й специфічних знань, які стосуються конкретних проблем людини: налагодження взаємодії з різними групами клієнтів та соціальними інститутами, фахівцями різних галузей, вміння слухати та співпереживати клієнтам, бути посередником між людиною та оточуючим середовищем, уміння впливати не лише на спілкування, але і стосунки клієнта, вміння працювати у неформальному середовищі, в залежності від конкретної проблеми, зорієнтовувати людину на саморозвиток і самовдосконалення.

Традиційно зміст фахової підготовки фахівців соціальної сфери включає наступні цикли: гуманітарний, природничий, соціально-економічний; професійно орієнтований та практичний цикл підготовки. Програми мають нормативну та варіативну частини, які під час вивчення вищезазначених циклів забезпечують певний освітньо-кваліфікаційний рівень випускника.

Таким чином, зміст підготовки фахівців соціальної сфери забезпечується науково-обґрунтованою системою дидактично та методично оформленого навчального матеріалу і визначається освітньо-професійними програмами, в яких визначено нормативний та варіативний зміст навчання, встановлено вимоги до обсягу та рівня освітньо-професійної підготовки фахівців даної спеціальності. Повинні бути враховані також питання безперервності, наступності та ступеневості підготовки фахівців.

Навчальний процес підготовки фахівців соціальної сфери повинен здійснюватися з урахуванням дидактичних можливостей сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання та орієнтуватися на формування освіченої, гармонійно розвинутої особистості, здатної до самоосвіти, постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності, швидкої адаптації до змін у соціально-культурній сфері, систем управління та організації праці в умовах ринкової економіки. На сьогодні це практично неможливо без білінгвальної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, адже для швидкої професійної адаптації та мобільності, пристосування та конкурентоспроможності на сучасному ринку праці майбутні фахівці повинні володіти професійними вміннями і навичками, які вони можуть застосувати до будь-яких клієнтів, у будь-яких ситуація і не обов'язково в межах нашої країни, за умови володіння іноземною мовою фахового спрямування.

Слід зазначити, що більшість теоретичних підходів щодо форм та змісту різноманітних моделей вузівської підготовки фахівців соціальної сфери включає в себе опис основних видів професійної діяльності, перелік вимог до знань, умінь та навичок майбутніх фахівців. Таку модель підготовки фахівців соціальної сфери називають інформаційно-дисциплінарною. Вона передбачає: систему планування навчального процесу, хронологізацію навчального процесу, відповідність навчальних та виробничих практик змісту навчального процесу для практичної апробації отриманих знань [1, с. 90.].

Відповідно до концепції контекстного навчання А.А. Вербицького сучасні вимоги до побудови моделі фахівця соціальної сфери ґрунтуються на «діяльнісному» та «особистісно-орієнтованому» підходах. Науковець вважає, що саме професійні завдання, які потребують розв'язання фахівцем, є дидактичною основою кваліфікаційної характеристики сучасного фахівця соціальної сфери. Зважаючи на той факт, що включення студента в процес засвоєння знань соціально-педагогічного характеру та вивчення іноземної мови фахового спрямування сприяє актуалізації особистісних мотивів діяльності, направлених на задоволення його пізнавальних потреб, а також формуванню його професійно-необхідних якостей, вважаємо необхідним у межах даної моделі вивчення фахових предметів білінгвальним способом [2].

Модель професійної підготовки фахівців соціальної сфери, яку запропонували В.А. Кан-Калик, М.Д. Никандров та інші вчені, передбачає підготовку «ідеального професіонала» в результаті освітньої діяльності [4]. Зважаючи на сучасні тенденції в освіті, володіння фаховою іноземною мовою є важливим елементом професійної компетентності фахівця. Тому в межах даної моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери білінгвальна підготовка є дуже доречною.

Слід зазначити, що у всіх моделях професійної підготовки фахівців соціальної сфери за основу береться кваліфікаційна характеристика випускника, в якій зазначаються завдання підготовки фахівця, в ній встановлено діяльнісно орієнтовані, інтегровані вимоги до рівня підготовки випускників вищих навчальних закладів за певною спеціальністю. У першу чергу, вимоги стосуються професійних умінь, особистих, комунікативних якостей випускників. Серед інших показників показник рівня володіння іноземною мовою в більшості вітчизняних вищих навчальних закладів, у тому числі і в Жито-

мирському державному університеті імені Івана Франка, включено до кваліфікаційної характеристики випускника ВНЗ на рівні бакалавра, а спеціальною іноземною мовою (за фахом підготовки) – на рівні магістра.

Цікавою в межах нашого дослідження щодо змісту підготовки фахівців соціальної сфери є теорія В.М. Сидорова, який пропонує здійснювати професійну підготовку фахівців соціальної сфери в залежності від ролей (моделей поведінки фахівця), які вони будуть виконувати в процесі своєї професійної діяльності: посередника, адвоката, учасника спільної діяльності, конфліктолога, помічника клієнтів, терапевта, наставника, аніматора, експерта. Основною з-поміж дев'яти ролей науковець вважає роль посередника, яка потрібна для зв'язку клієнтів із різноманітними суб'єктами, як дітини з дорослими, клієнтів із різноманітними державними організаціями, службами, установами, що піклуються про психічне, фізичне, духовне здоров'я людей. Виконуючи цю роль, фахівець сприяє взаєморозумінню людей та їх оточення, впливає на взаємодію між різноманітними організаціями. Зважаючи на полікультурність нашої країни та глобалізаційні і міграційні процеси, що відбуваються як у нашій державі, так і поза її межами, щоб ефективно виконувати цю роль, фахівець соціальної сфери повинен володіти не лише українською, але й хоча б однією із загальноприйнятих іноземних мов (англійська, німецька, французька) для розширення своєї професійної ефективності. Таке бачення професійної підготовки автор називає «рольовою моделлю», в межах якої передбачається разом із засвоєнням професійних знань, умінь та навичок, для підвищення ефективності фахової діяльності, білінгвальна професійна підготовка фахівців [8].

У межах нашого дослідження вважаємо необхідним звернутися також до іноземних моделей підготовки фахівців соціальної сфери, зважаючи на сучасні вимоги глобалізації та інтеграції, які диктують зміст професійної підготовки фахівців. Так, відповідно до моделі соціальної взаємодії (США) наголос здійснюється на суспільних відносинах, зміст професійної підготовки базується на розвитку в майбутніх фахівців вмій і навичок, які б сприяли поліпшенню взаємодії між клієнтом та культурою, клієнтом та суспільством, та поліпшенню самого суспільства. Зважаючи на полікультурність нашого суспільства, розвиток таких навичок і вмій у майбутніх фахівців можливий лише за умови білінгвального навчання. Персонологічна модель (США), яка орієнтується на відповідність освіти потребам

особистості, спрямована на особистісноорієнтований підхід до навчання [5]. У межах цих моделей білінгвальна освіта є невід'ємною частиною, адже є одним з інноваційних шляхів навчання та має спрямованість на розвиток індивідуальної внутрішньої організації студента.

Усі науковці, які працюють у царині підготовки саме фахівців соціальної сфери, вважають, що освіта повинна бути неперервною, сприяти самоосвіті та самовдосконаленню майбутнього фахівця. Навчальний план є основним змістовим компонентом у реалізації моделі підготовки фахівця соціальної сфери. Слід відзначити, що на сьогодні з'явилася нагальна необхідність модернізації змісту та структури навчальних планів, з урахуванням сучасних тенденцій глобалізації в освіті, полікультурності освітнього середовища.

Аналіз вітчизняних моделей професійної підготовки фахівців соціальної сфери (О.П. Мещанінова, Н.М. Платонової, Т.В. Семигіної) дав можливість стверджувати, що [6, с. 69–71; 7; 9, с. 123–125.] в них ураховуються змістові характеристики професійної діяльності, вид спеціалізації, характеристики груп клієнтів, але не враховуються глобалізаційні та інтеграційні особливості сучасного суспільства. Тому можемо припустити, що існує потреба оновлення та вдосконалення моделей підготовки фахівців соціальної сфери, які будуть відповідати сучасним вимогам розвитку суспільства, адже сучасні вимоги щодо характеристики професії набувають змін, зважаючи на різноманітні фактори, які впливають на цей процес. У наш час головне завдання фахівця соціальної сфери залишається незмінним – навчити клієнта, якому надається допомога, в подальшому вирішувати свої проблеми самостійно, тобто повернути клієнту здатність діяти самостійно за певних соціальних умов, що і є показником професійного успіху. Тобто мета і завдання професійної діяльності не змінилися, але змінилися клієнти, які потребують соціальної допомоги і підтримки, та середовище, в якому надається соціальна допомога, здійснюється соціалізація, реабілітація, реадаптація. В умовах загальноєвропейської інтеграції та глобалізації ідея професіоналізму, яка визначає модель і стандарт поведінки фахівця, набула дещо іншого відтінку – від одиничної до глобальної. Вона обумовлює єдність фахівців, які працюють у даній сфері, незважаючи на їх місцезнаходження та різноманітність сфер спеціалізації (різні країни, різноманітні стилі роботи, різноманітні категорії клієнтів), готових до обміну досві-

дом, участі в науковій розробці теоретичних підходів у даній галузі, взаємодії. Усе це може значно покращити якість надання різноманітних послуг, підвищити рівень професіоналізму фахівців, адже робота в соціальній сфері є дуже специфічним видом діяльності. Вона вимагає від фахівців соціальної сфери загальних знань (організації системи соціального забезпечення, законодавства щодо соціальних проблем, базових знань із психології, соціології, економіки, засобів, методів, форм і прийомів роботи з різними категоріями клієнтів та сімей, особливостей роботи в громаді, з певними групами клієнтів) та специфічного підходу до вирішення кожної окремої проблеми, адже характер проблем, з якими вона стикається, не дає можливості запропонувати однозначні методи їх ефективного вирішення.

Більшість фахівців соціальної сфери, як і вчителі, лікарі, інші представники гуманітарних професій, працюють у державних та інших офіційних установах. Слід зазначити, що на сьогодні суттєво зріс ринок пропозицій соціальних послуг. З'явилася велика кількість приватних психологічних кабінетів, лікарень, освітніх установ, приватних соціально-реабілітаційних закладів, які надають послуги соціального характеру. Тому фахівці соціальної сфери потребують інноваційних підходів в їх підготовці, щоб залишатися конкурентоспроможними на ринку пропозицій соціальних послуг. Зважаючи на той факт, що професіоналів соціальної сфери, крім особливого статусу, вирізняють знання, спираючись на які вони можуть ефективно вирішити ту чи іншу проблемну ситуацію, білінгвальна підготовка таких фахівців буде дуже доречною.

Розглядаючи комунікативний аспект професійної підготовки фахівців соціальної сфери, важливими індивідуальними якостями професіонала, поряд із емпатійністю, порядністю, терпимістю, ввічливістю, повагою до гідності іншої людини, уважністю, старанністю, щирістю, слід виділити комунікабельність (уміння швидко налагоджувати контакт із людьми) та соціальну адаптованість. Фахівцю соціальної сфери весь час доводиться мати справу з різними людьми, вступати з ними в професійну комунікацію: фахівці, консультанти, клієнти, представники громади, місцеві мешканці. Для того, щоб комунікація була ефективною, фахівцю потрібно володіти навичками своїх ідей перед різними полілінгвальними групами людей, під час різноманітних зібрань, уміти обґрунтовувати свої ідеї, переконувати, просувати проекти, використовувати можливості різноманітних служб та зарубіжний

досвід вирішення тих чи інших проблем. Білінгвальна підготовка фахівців у цьому сенсі буде дуже потрібною.

Висновки. Таким чином, виділивши компоненти освітнього процесу, які впливають на забезпечення необхідного рівня професійної відповідності майбутніх фахівців соціальної сфери вимогам соціального замовлення, можемо стверджувати, що такими є: характеристики професії, освітній процес, в якому здійснюється підготовка фахівців, та соціальне замовлення, яке диктують політичні, соціокультурні, економічні реалії суспільства.

Розглянувши характеристики професії фахівців соціальної сфери (спираючись на базову професію в нашій країні – «соціальний працівник»), можна виділити фактори, які впливають на потребу білінгвальної підготовки кадрів для соціальної сфери. Такими факторами вважаємо: зростання соціальних проблем (особливо які пов'язані з міграцією населення, що спричиняє збільшення полілінгвальних клієнтів), збільшення кількості державних та недержавних альтернативних соціальних служб, які створюються та фінансуються іноземними інвесторами, місіями, фондами, що спричиняє потребу в білінгвальному професійному обміні та взаємодії, попит на даний вид професійної діяльності (та білінгвальних фахівців), зростання ринку пропозицій соціальних послуг, динаміка соціальних та освітніх потреб населення. Отже, на сучасному етапі існує багато факторів, які можна виокремити, характеризуючи професії соціальної сфери, які вказують на користь білінгвальної професійної підготовки такого роду фахівців.

Розглянувши вітчизняні та зарубіжні моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери, ми виокремили моделі, які передбачають білінгвальну підготовку фахівців: рольова модель, контекстна, професійного взірця, соціальної взаємодії, персонологічна. Разом із тим ми дійшли висновку, що на сьогодні існує об'єктивне протиріччя між потребою створення моделі підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі, яку диктує соціальне замовлення суспільства, та відсутністю такої моделі у вітчизняній вищій школі. Чинниками, які впливають на соціальне замовлення у білінгвальних фахівцях соціальної сфери, вважаємо: європейський вектор розвитку нашої держави, а отже й освітніх процесів, які відбуваються в нашій країні в бік інтеграції нашої держави, а отже і вітчизняних фахівців; світові глобалізаційні процеси;

полікультурність освітнього середовища та суспільства в цілому, міграційні процеси, що відбуваються в Європі.

Таким чином, прослідкувавши взаємозв'язок та взаємозумовленість між характеристиками професії, освітнім процесом, в якому здійснюється професійна підготовка фахівців соціальної сфери, та соціальним замовленням, яке диктують політичні, соціокультурні, економічні реалії суспільства, можна стверджувати, що ці складові є базовими у визначенні змістового наповнення моделі професійної підготовки фахівців соціальної сфери у вітчизняних вищих навчальних закладах та на сучасному етапі можуть бути основою білінгвальної професійної підготовки таких фахівців.

Метою подальших досліджень вважаємо розробку моделі підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайнола Р.Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки / Р.Х. Вайнола. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.
2. Вербицкий А.А. Психолого-педагогические основы контекстного обучения в вузе : автореф. дисс... доктора пед. наук : 13.00.01, 19.00.07 ; Моск. пед. гос. ун-т. – Москва, 1991. – 55 с.
3. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б.С. Гершунский ; РАН ; Институт теории образования и педагогики. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
4. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 140 с.
5. Кошманова Т.С. Развитие педагогической освіти у США (1960–1998 гг.) / Т.С. Кошманова ; АПН України. Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; наук. ред. І.О. Зязюн]. – Львів : Світ, 1999. – 487 с.
6. Мещанінов О.П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні / О.П. Мещанінов. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 460 с.
7. Платонова Н.М. Дидактика социального образования: особенности обучения социальной работе / Н.М. Платонова. – СПб. : СПбУ, 2011. – 168 с.
8. Сидоров В.Н. Профессиональная деятельность социального работника: ролевой поход / В.Н. Сидоров. – Винница : Глобус-пресс, 2006. – 408 с.
9. Теорії і методи соціальної роботи. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. Т.В. Семігіної, І.І. Миговича. – К. : Академвидав, 2005. – 328 с.
10. Харченко С.Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности / С.Я. Харченко. – Луганск : Альма-матер, 1999. – 138 с.